

БЕБЕТО И ДИГИТАЛНИТЕ УСРОЙСТВА

доц. д-р Диана Циркова
Бургаски свободен университет

THE INFANT AND DIGITAL DEVICES

Diana Tsirkova
Burgas Free University

Abstract: *How can we think of phenomena such as an infant beginning to speak English in a Bulgarian-speaking family, the quick accustomization to screens and the development of dependency already at the age of six months? The human baby is conservative and in order to become a psychological being from a biological body it needs the gaze, voice and the actions of the Real mother intertwined with her words and desire. The following paper is an attempt at connecting the clinical observations of work with infants and children in a psychoanalytical context to the discussion regarding the benefits and disadvantages of „devices“ for infants.*

Key words: *Real mother, Nebenmensch, Other, motherese, digital devices, holding, handling*

Как да мислим клиниката при бебетата и много малките деца, с която най-често се срещаме: безсъние, хранителни проблеми, неспокойствие и прекомерен плач, липса на очен контакт, трудности в проговарянето, през призмата на дигиталните устройства, с които техния живот започва и сред които те са потопени. Самите устройства не са нито добри, нито лоши, те са част от развитието на технологиите и света, но тяхната употреба, начинът по който тяхната продукция се вписва в психичния свят, вече е обект на полемика и дискусии в психоаналитичната литература [1]. В настоящия текст ще разгледаме как дигиталните устройства се опитват да „спестят“ загубата и отпадането на насладата от утробния живот; ще проследим възможно ли е трансформирането на биологичното тяло в психично без Големия Друг¹ в измерението му на реалната майка, без мелодичността на „езика на мама“; ще разсъждаваме върху въпроса за влиянието на устройствата върху тревогата на майката.

Раждането – прекъсване и продължаване на съществуването

Биологичното раждане прекъсва един вид съществуване и дава начало на нов вид. В центъра на съвременните наблюдения и проучвания върху началото на живота и развитието на бебето е идеята, че то е динамична система, която функционира на няколко равнища [9]. Тези равнища са организирани спрямо мозъчната йерархия и се уравновесяват взаимно. Те могат да бъдат описани като:

¹ Големият Друг в теорията на Жак Лакан е място, на което се поставя този, който преди и извън субекта го определя

- Невровегетативна система
- Опорно-двигателна система
- Регулационна и организационна система на състоянията
- Система за ориентация и взаимодействие.

Възможностите за ориентация и взаимодействие, което включва началните форми на внимание и комуникация, се развиват при условие, че другите три системи са уравновесени помежду си. И това не е даденост. Уравновесяването се случва постоянно в пространството между два процеса – процеса, който протича в бебето, и процеса на възрастния, който е част от средата. Средата ще стане опора и подкрепа за изразяването на личните способности на детето. На всяко равнище от своето развитие бебето ще търси опора навън, за да може да открие и използва ресурса, който се намира вътре в него. Според това, което бебето намира или не намира в обкръжението, то ще може да се опре и да си служи със собствените си ресурси, за да предотврати едно състояние на пренатоварване, на „преливане“ от стимули, които съществуват около него. Грижата на възрастния ще парцелира сензорната стимулация, преживяванията на неудоволствие и удоволствие. Светът ще бъде въвеждан на малки дози, поносими за бебето. Тук ще се случи и въвеждането на първите технологии – помощници в отглеждането на новороденото – електрически люлки, детектори на дишането, движенията и плача. Устройството „електрическа люлка“² например, ще предостави на бебето „пет скорости на люлесене, таймер с три времена, 12 мелодии, 5 звука от природата, 2 позиции на облегалката за гръбче, електрическа арка с три играчки, функция за въртене на седалката наляво и надясно, дистанционно управление“, но тя не може да замени това, което Уиникът нарича „първична майчина загриженост“, „холдинг“ (поддържане), и хендлинг (телесно обгрижване)[7]. Първичната майчина загриженост е особено състояние, което започва в края на бременността и продължава през първите няколко седмици след раждането на бебето. То е свързано преди всичко със способността на майката да се идентифицира с бебето си, използвайки собствените си инфантилни преживявания. Майката, която е способна да се отдаде за определен период от време ще осигури преживяването на „продължаващото съществуване“ за кърмачето, което е в основата на преживяванията за персонализация и идентичност. „Холдингът“ обозначава физическото и психическо поддържане на бебето. Неспособността за осъществяване на тази функция е свързана с „примитивните агонии“[4]. Д. Уиникът ги дефинира като състояния на страх с много голяма интензивност, които водят до разпадане на цялостното чувство за себе си. Ето няколко състояния, които могат да се отнесат към примитивните агонии: връщане към разединено, дезинтегрирано състояние; постоянно пропадане, рухване; загуба на психосоматично единство, провал в настаняването на психичното в телесното; загуба на чувството за реалност; загуба на способността да се свързва с обекти. „Хендлинг“ е функция, която способства за формиране на преживяване за психосоматично единство. То способства за създаване на представа за „реално“, като противоположност на „нереалното“. Недостатъчността на тази функция пречатства развитието на необходимия мускулен тонус и моторната координация.

Способността за идентификация, която е ключова за успешното осъществяване на двете функции все още няма аналог в дигиталния свят.

² <http://shtastlivobebe.bg/bebeshka-lyulka-woodsly>

Друг интересен уред е „помощникът за приспиване“ на бебето³. Той е представен като „по-различен вариант за **приспиване и успокояване на бебе**“. „С него могат да се възпроизведат записи на вътреутробните звуци, които бебето чува докато е в корема на мама за да се подпомогне прехода на бебето от утробата към външния свят. Записът от устройството се чува в продължение на 6 минути, след което преминава в тих „стенд-бай“ режим, докато отново не бъде активиран от сензорите за звук и движение на устройството“. Използването на т.нар. „вътреутробни звуци“ стана модна тенденция. Смисълът на възпроизвеждането на тези звуци е да създадат звуковото преживяване на утробното съществуване. Но бебето е напуснало утробата и е потопено във фрустрациите на новата среда. То вече е загубило плацентата и пъпната връв. Франсоаз Долто нарича тази загуба „пъпна кастрация“. „...Ние оставяме една важна част от това, което вътреутробно е представлявал нашия организъм, амниотични обвивки, плацентата, пъпна връв; част, благодарение на която ние сме могли да бъдем жизнеспособни в друго пространство, което приемайки ни, прави завинаги невъзможно завръщането ни в предишното пространство и към начина ни да живеем и да се наслаждаваме, който сме познавали там.“[8 с.79] Лакан ще нарече плацентата (заедно с гърдата) амбоцепторен обект[10], принадлежащ както на бебето, така и на майката, с които бебето трябва да се раздели. Това е остатъкът от наладата, представителството на обекта *a*, това, „с което детето ще се раздели вътре в сферата на своето собствено съществуване“ [10 с.289] Наладата, която бебето губи, ще сложи началото на множество загуби на налада, които ще го съпътстват в психичното му изграждане.

Този тип дигитални устройства вероятно биха допринесли за справянето на една твърде изтощена физически майка, която вече е изчерпала капацитета си да осигури на бебето среда за оттегляне в съня. Чрез тях тя би могла да си осигури време за възстановяване. Но непрекъснатото използване на тези уреди, невъзможността за друг вид успокояване, комбинирането с други технологични средства, които се превръщат в предпочитан еквивалент на човешките отношения, поставя въпроси за състоянието на майката и нейните трудности в изграждането на тези първи отношения с бебето. От страна на бебето, тези изкуствени стимули го задържат в илюзията, че връщането обратно към един свят, който вече е напуснало е възможно.

Превръщането на физическото тяло в психично

За да стане физическото тяло психично, бебето има нужда от един друг човек. Фройд го нарича *Nebenmensch* (този, който се притичва на помощ) и още в „Проект за една научна психология“ през 1895г. посочва неговата необходимост [2]. *Nebenmensch* осъществява това *специфично действие* за безпомощното новородено. благодарение на което бебето ще бъде в състояние чрез рефлекторно построение, да осъществи вътре в своето тяло, работа по ендогенното прекратяване на неприятния дразнител.

Жак Лакан ще го нарече Голям друг и точно в този момент (непосредствено след раждането) това е измерението на Майчиния голям друг. В този Друг се съдържат означаващите, които ще позволят субекта на несъзнаваното да се изгради, а на бебето – да се роди психически.

³ <https://bghlapeta.com/prince-lionheart-eyesleep-uctroictvo-za-pricipivane-i-ucpokoyavane-na-bebe>

Могат ли технологиите да заменят присъствието на Другия, който се притичва на помощ? Много важна характеристика на Nebenmensch и Големия друг, която дигиталните устройства все още не притежават е предполагагането на субекта у бебето. През 1989 г. Ален Вание, френски психоаналитик и детски психиатър предлага хипотезата за „предполагане на субекта“ [6]. При раждането „Субектът е в Другия“ [6 с.51], бебето съществува само чрез своята майка и със словото си тя го адресира, антиципира състоянията му, назовава ги, прави го отделно от себе си и обект на собствената си наслада. „Именно защото един Друг може да изживява това бебе като интересно и съществуващо за него, бебето на свой ред знае, че съществува.“ [6 с.52] Бебетата се идентифицират със заобикалящия ги свят, а идентификациите в света на устройствата, които са преживени като част от собственото тяло, като абсолютен Друг, не позволява изграждането на субект. Пример за такава идентификация са децата, които не говорят, но имитират всевъзможни звукови сигнали, издавани от устройства.

Още с раждането тялото на бебето е подложено на интервенции, свързани с удоволствието и неудоволствието – медицински манипулации, първото хранене, първите грижи, първите дрехи, първите преобличания, първите обмени на погледи и думи. Докосването на тялото, свързано с храненето, обличането, тоалета, придружено от думи, емоции, преживявания на грижещия се, се редува с докосвания, които са чиста форма на игра, вокализации и думи, свързани с взаимодействие и обмен на споделено удоволствие от присъствието на другия.

Майката или грижещият се за бебето ще се адресират към кърмачето, ще се опитват да отгатнат причината за плача му, ще фантазират диалог, ще изпитват желание и удоволствие да се грижат за него. Специфичното действие не е просто подаване на млякото или залюляване. То включва гласа, усещането от докосването, погледа, вкуса на млякото и миризмите, които съпровождат тези моменти.

Ако вземем за пример плача на бебето, в началото той е лишен от смисъл, не означава нищо в психичното пространство. За да се превърне в апел, той трябва да предизвика действие на другия, носещо успокоение. Така в паметовата следа едновременно ще се кръстосат асоциативни връзки между три възприятия: възприятието на нарушеното соматично състояние, на плача и на успокояващото действие, което ще дойде отвън.

Мелодичността на човешката реч и специфичният „език на мама“

Звуците, произведени от дигитални устройства имат специфични технически характеристики, които не могат да постигнат специфичната прозодия на човешкия език. Мелодичното равнище на езика е достъпно най-рано за бебето. Нещо повече, изследователи на прозодията на гласа на майката, когато се адресира към своето бебе, откриват че съществува специфична мелодичност в „езика на мама“ (motherese). Тя се характеризира с преувеличена интонация и ритъм. Използват се кратки фрази, опростена граматика, подчертаване на важни думи. Съществува специфично настройване на майката в проторазговора с бебето и то съответства на неговото настройване за общуване в тази начална връзка. Така професор К.Тревартен [3] обосновава тезата си, че човешкото бебе има вродена способност да комуникира, но тя трябва да срещне желание у другия, за да се развие. Това желание може да бъде наречено символично, защото то не е основано на удовлетворяване на нуждите.

Тревогата на майката непосредствено след раждането

Дигиталните устройства, в много случаи подсилват тревогата, безпокойството и страховете на майката, вместо да подпомагат тяхното редуциране и преработване. Ще дадем пример с „безжична сензорна подложка за следене на дишането“⁴. Тя е свързана с монитор, на който се отчита дишането и движението на бебето. Поставя се под матрака на бебешкото легло „откъдето долавя и най-леките движения по време на сън“. Много често в представянето на уреда е посочена възможността за превенция на синдрома на „внезапната бебешка смърт“ – един ужас, който съпътства страховете на родителите. Ако приемем, че в определени случаи – на недоносени бебета, на генетични аномалии, малформации и увреждания – използването на подобен уред в домашни условия е оправдано, защото има риск за живота на бебето, който е реален и произтича от обективното му биологично състояние, то какъв е смисълът да следиш дишането на едно бебе, което е нормално родено и се развива добре? Тук можем да мислим повече за тревогата на майката и бащата поотделно и като двойка, за страховете и техните фантазми, свързани с появата на бебето и неговото развитие. Овладеяването на тревогата не може да се случи от показателите на монитора и звуковите индикатори. Тревожното състояние трябва да получи думи, за да стане разпознаваемо, вплетено в асоциации и мислимо с представи. Тялото на новороденото, толкова свършено и толкова крехко винаги е източник на тревога за родителите. „Тялото на детето, както впрочем и нашето собствено тяло се разполага в някои моменти, както в миналото ни куклата в детските игри – между одушевеното и неодушевеното, по средата между близкото, познатото и странното, безпокоящото, скритото“. [5 с.40]. Телесните разстройства създават у родителите чувства сравними с описаното от Фройд като *Das Unheimliche*, обезпокоителна странност. Детето „изглежда оживено от непознати процеси, надарени с автоматизъм, чието функциониране им убягва, но става причина те да се обръщат към лекаря.“ [5 с.39]

Д. Уиникът описва едно характерно състояние на тревога у майката, настъпващо често след раждането. „Повишената следродилна чувствителност“ на майката, която се разгръща една – две седмици след раждането и се изразява във формирането на идеята за „преследващата жена“. Обикновено тази идея е съпроводена със страх от кражба или загуба на бебето. На мястото на „преследвач“ майката може да постави акушерката, медицинската сестра, педиатъра, собствената си майка или свекърва. Неговата хипотеза е, че процесът на раждане ретроактивно връща преживявания от собственото бебешко детство, преживявания от игрите с кукли (нашите първи „деца“), съперничеството с майката за любовта на бащата. Ето защо, според Уиникът, майката също има нужда от „холдинг“, от среда, осигурена от бащата. В този момент на крехкост, дигиталното устройство, на което майката може да предпочете да се довери и да го превърне в „категоричен авторитет“, ще препятства изграждането на доверие в двойката и изграждането на така необходимата за бебето „социална сигурност“.

Какво може една „достатъчно добра майка“ и какво не може едно модерно устройство

Както ни казва Уиникът, първоначалният опит на бебето наистина е първи – то все още няма мярка за времето – времето не се измерва с изгрева и залеза на слънцето

⁴ <https://www.baby.bg/017as-bebe-monitor-s-bezzhichna-senzorna-podlozhka-bazov.html>

или с тиктакането на часовника, а с дишането на майката, биенето на сърцето ѝ, нарастването и разреждането на нагонните напрежения и други „немеханични прибори“. „Аз съм надеждна не защото съм машина, а защото знам от какво се нуждаеш“ [7, с.73]. Разликата между съвършенството на машината и човешката любов се състои в недостатъчната надеждност, в грешките, които майките правят. Тези относителни пропуски са необходими, както е необходимо и да бъдат поправени в допустимото за всяко бебе време.

Живото общуване между майката и бебето се поддържа по неподдражаем начин. Става въпрос за ритъма и топлината на майчиния дъх, за миризмата на майката, променяща се осезаемо и усещаща се, за ритъма на сърцето. Люлеенето, когато майката напасва своите движения, към движенията на бебето, защото бебетата се различават по ритъм на люлеене. Общуването се осъществява в рамките на единен за майката и бебето физически опит който не може да бъде програмиран и дигитализиран.

Друго измерение на общуването е взаимната игра – „обща земя“, „ничия земя“ или земя на всеки. Това е място, където е скрита тайната на потенциалното пространство, способно да стане преходен обект, символ на доверие и съюз между детето и майката... играта, в която се раждат приятни вълнения и радост“ [7, с. 75]. И още един много важен аспект на обмена между майката и бебето, който е незаменим. Това е аспектът на майчиното лице като първообраз на огледалото. Бебето може да се „възползва“ от лицето ѝ, да се огледа и да види самото себе си. Ако майката е подтисната, депресивна или отсъстваща психически, функцията на огледало е загубена.

Ще опиша два клинични феномена, който започват да се наблюдават все по-често в консултативната практика. Първият е „употребата“ на мобилен телефон от шестия месец след раждането при две деца на възраст 1г. (момче) и 2,8г.(момче). Знаците, които са разтревожили родителите и ги карат да търсят консултиране са: липса на езикови фонемни, липса на бебешки говор, знаци на моторна нестабилност, невъзможност за концентрация на вниманието при занимание с друг, липса на игра (заместена със стереотипни движения), липса на интерес от общуване с възрастни и връстници. След 10-месечна терапевтична работа бърз напредък има при по-малкото дете, което нормализира своето психо-моторно развитие, използва езикови фонемни за комуникация и инвестира свързането с другия. При голямото дете еволюцията е много бавна, проблемите отчасти се задълбочиха след постъпването му в детска градина и раждане на второ дете в семейството. При първото диагностициране от детски психиатър му беше поставена диагноза „Разстройство от аутистичния спектър“.

Вторият феномен, който наблюдаваме е проговаряне на английски език, без децата да са в англо-говоряща среда и без този език да носи белезите на комуникация. Това са деца „любители“ на You Tube, пристрастени към мобилните устройства, които понякога са единствения начин да се успокоят в моменти на криза. Отново съпътстващите знаци са от широкия спектър на диагностичната група „Генерализирано разстройство на развитието – неуточнено“. Движещи се образи и звуци, оставени без думи и без човешко присъствие, без пауза, заливат психичния апарат на бебето без възможност за преработка. На нивото на този апарат остава „нещото (Das Ding)“, което не може да се превърне в обект, не може да се образува „представа“, нито „представител на представата“ (думата)[2].

Заедно с употребата на дигитални устройства е необходимо е да не забравяме игрите, свързани с моменти на споделено удоволствие от взаимодействието, със стимулиране, но и с дозиране на стимулацията на тялото. С фокусиране на погледа и

адресиране на вокализации и думи към бебето. Тези игри не изискват специално оборудване, но те изискват човешкото присъствие. Човешките Ръце. Майчиния Глас и Поглед. Чрез тях бебето ще бъде хванато в символичната мрежа на означаващите. Ще бъде гледано, слушано, назовано и извикано да отговори.

Използвана литература:

1. Cederman, K., Left to their own devices? Child psychoanalysis and the psychotechnologies of consumer capitalism in Owens, C., Quinn, S.F., (ed.) Lacanian Psychoanalysis with Babies, Children and Adolescents. Further Notes on the Child, Karnac Books, 2017
2. <https://www.psyoffice.ru/page,4,4429-frejjd-zigmund.-nabrosok-odnojj-psikhologii.html> /29.05.2020/
3. Trevarthen, C. Making sense of infants making sense. – In: *Intellectia*, 2002, №1 (34), Oxford University Press, p. 161-188
4. Winnicott D., Fear of Breakdown, in *Psychoanalytic Explorations*, Harvard University Press, 1989
5. Бръон, Д., Тялото, изд. Център за психосоциална подкрепа, 2016
6. Вание, К., Да се родиш недоносен, изд. Център за психосоциална подкрепа, 2016
7. Винникотт Д., Маленькие дети и их матери, изд.Класс, Москва, 1998
8. Долто, Ф., Несъзнаваният образ на тялото, изд. Център за психосоциална подкрепа, 2005
9. Кандилис, Д. На какво ни учат новородените. – В: Работа в екип със страдащото бебе и дете. Сборник. София: ЦПСП, 2013.
10. Лакан, Ж., Семинары, книга 10, Тревога, изд. Логос/Гнозис, Москва, 2010